

Kırsalda yaşlılık[‡]: Ardahan ili örneği

Berivan Vargün^{1*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi | Ardahan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Ardahan - Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Berivan Vargün

Ardahan Üniversitesi

İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü, Genel Derslikler Binası

Çamlıçatak Mevkii 75002 Merkez/Ardahan, Türkiye

E-posta: berivanvargun@yahoo.com

Alındı/Received: 14 Nisan / April 2022 | Düzeltildi/Revised: 30 Mayıs / May 2022 | Kabul/Accepted: 2 Haziran / June 2022 | Yayımlandı/Published: 30 Haziran / June 2022

Öz

Yaşamın önemli dönemlerinden biri olan yaşlılık, içinde yaşanılan kültürün değerleri tarafından çevrelenmiştir. Yaşlılık, kültür içindeki çeşitli değer yargılarına, tutum ve davranışlara, günlük yaşam ilişkilerine, farklı rol kalıplarına ve beklentilere ilişkin kültürel kodları barındıran önemli bir olgudur. Her kültür yaşlılık olgusuna ilişkin kendine has değer ve pratikler geliştirir ve geliştirilen bu değerler yine içinde yaşanılan kültüre özgüdür. Bu çalışmanın amacı kırsal alanda yaşlılık olgusuna ilişkin değerleri tespit etmektir. Yaşlı insanlar ya da yaş alan insanlar toplumların ve kültürlerin tecrübe ve hafıza kaynaklarıdır. Bu değerler doğrultusunda yaşlıların, yaşlılığı nasıl tanımladıkları, aidiyet ve motivasyon kaynakları açıklanmak istenmektedir. Çalışma kapsamında Ardahan İli Göle, Posof, Damal, Çıldır, Hanak ilçelerinin bazı köylerinde alan araştırması yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Yaşlanma, yaşlılık, kırsal alan, aidiyet, köy

Giriş

Yaşamın önemli dönemlerinden biri olan yaşlılık, içinde yaşanılan kültürün değerleri tarafından çevrelenmiştir. Yaşlılık, kültür içindeki çeşitli değer yargılarına, tutum ve davranışlara, günlük yaşam ilişkilerine, farklı rol kalıplarına ve beklentilere ilişkin kültürel kodları barındıran önemli bir olgudur. Yaşlılığa farklı kültürlerde değişik anlamlar yüklenildiğinden bahseden İçli'ye (2016, s. 41) göre, “yaşlılık, insan yaşamının son aşaması olarak kabul edilir. Yaşlılık kavramı büyük ölçüde toplum tarafından inşa edilmiş bir olgu olduğu için her zaman farklı anlamlar içerebilir.” Yaşlılık, doğal bir yaşam döngüsüdür. Bu döngünün insan üzerinde belli başlı etkileri ve izleri vardır. Demren'e (2021, s. 337) göre, insanı diğerlerinden ayıran önemli bir özelliği; Onun, zamanın geçişini ve bu geçişin “onda bıraktığı izleri en çok mesele eden” olmasıdır. İnsan, zamanın geçişinin onda bıraktığı izleri, “birer araz olarak görür ve “yaşlanma” adını verdiği bir kavram altında ele alır”.

[‡] Bu çalışma, Ardahan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü, tarafından 2018-011 numaralı BAP Projesi olarak desteklenmiştir.

This research was supported by the Scientific Research Project Coordinatorship of Ardahan University with the project number 2018-011.

Old ages in rural area[‡]: The case of Ardahan

Abstract

Old age, as one of the important periods of life, is surrounded by the values of culture in which one lives. Agedness is an important phenomenon containing the cultural codes about various value judgements, attitudes and behaviors, daily life relations, differing role patterns and expectations in a culture. Each culture develops its own values and practices in relation to the phenomenon of agedness, and those values are specific to the culture of living. This study aims to determine the values related to old age in rural areas. Old people or aged people are the sources of experience and of memory in a society. In line with these values, it is desired to explain how the elderly define old age, the sources of belonging and motivation. Within the scope of the study, field research was conducted in some villages of Göle, Posof, Damal, Çıldır, Hanak districts of Ardahan Province.

Key words: Aging, old age, rural area, belonging, village

Yaşlanmanın bir süreç olduğu ve yaşlılığın da bir durum ve dönemi gösterdiği dikkate alındığında kültürel anlamda yaşlılık tanımlamalarının zamana ve mekâna göre farklılık göstereceği aşikardır (Görgün Baran, 2016a, s. 108). “Doğduğu andan başlamak üzere içinde yaşanılan toplumsal çevre ve koşulların yaşlılığa biçtiği rol ve yaşlılığa ilişkin tutum ve değerler, kendi içinde bir yaşlılık oluşturur ve bu süreç yaşlılığın toplumsal yönüdür” (Şentürk, 2018, s. 29). İçinde yaşanılan toplumun koşulları ve özellikleri insanları etkiler ve bireyler bu koşullardan etkilenerek yaşamlarını sürdürürler, yaşlılıkta buna dahildir. Kültür bünyesinde; dil, inanç, beslenme, ilişki kalıpları, bilgi, birikim, gelenek, görenek, ahlaki değerler ve temel üretim biçimleri gibi yaşamı düzenleyen unsurları barındırır. Tam da bu noktada kültür, yaşlanma süreci ve seyri üzerinde başat bir rol oynamaktadır. İçinde yaşanılan toplumun, gelişmişlik düzeyi, tarım ya da teknoloji toplumu olup olmaması, coğrafi konumu, kültürü etkilerken, kültür ise; bireylerin yaşlanma sürecini etkilemektedir (Danış ve Efe, 2016, s. 285).

Yaşlılık değeri, yaşlılık algısı ve bu çerçevede gelişen tutum ve davranışlar kültürden kültüre, değişebilmektedir. Farklı yöre ve çevrelerdeki toplumlarda yaşlılara farklı davranıldığı, yaşlının aile ve toplumdaki yerinin farklı olduğu bilinmektedir.

Atf için / Cite as:

Vargün, B. (2022). Kırsalda yaşlılık: Ardahan ili örneği. *Antropoloji*, (43), 70-79.
<https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1103644>

“Türk kültüründe yaş, toplumsal sınıflamada önemli bir ölçüttür” (Bulut, 2016, s. 408). Yaşlılara saygı, sevgi, merhamet ve bağlılık duyguları ile yaklaşmaktadır. Büyüklere saygı göstermek Türk kültürünün önemli bir parçasıdır. Bu kültürün yerleşmesinde, yaşlılarla beraber yürütülen hayatın ve yaşlının ailedeki konumunun etkisi büyüktür (Arpacı, 2016, s. 15). Geleneksel Türk kültüründe yaşlanan anne-babaya, aile üyeleri tarafından bakım sağlanır. “Bu geleneğin altında yatan gerçek anne babaya saygı ve itaattir. Aslında bu anlayış salt Türkiye’ye özgü bir yaklaşım değildir. Endüstrileşmiş ya da gelişmekte olan tüm Doğu toplumlarında aile, yaşlı için temel destek rolünü sürdürmektedir” (Kalınkara, 2016, s. 31).

Geleneksel toplumlarda yaşlı olmaya ya da birinden büyük olmaya önem verilirken gençlerden yaşlılara saygı göstermeleri beklenir. Köy topluluklarında büyüğünü küçüğünü bilmek, terbiyenin ölçütüdür. Ayrıca aile içinde otorite sağlamanın ilkesi birinden yaşça büyük olmaktır (Bulut, 2016, s. 408). Dikili’nin köylerinde yaptığı alan araştırmalarında Bulut, köylerde gündelik yaşam pratikleri içinde yaşlı insanlara önem verildiğini belirtmektedir. Köylerde yaşlı insanlara saygının devam ettiği gözlenirken, çocuklarıyla aynı evi paylaşmayan yaşlıların, günlük bakımlarının çocukları tarafından karşılandığı, yalnız bırakılmadıkları, korundukları ve gerekli özenin gösterildiği de vurgulanmıştır (Bulut 2019, s. 151).

İçli, yaşlıların aile ve toplumdaki yerinin; yaşlının yaşadığı zamanla, çevresel faktörlerle yakından ilgili olduğunu belirtir; kırsal alanda aileleriyle birlikte yaşayan yaşlıların, geleneksel yapı içerisinde, fizyolojik, psikolojik, sosyal birçok gereksinimlerinin karşılanabildiğini vurgular. Yaşlılar, aile içinde söz sahibi ve prestijli kişiler durumundadırlar. Ancak yaşanan hızlı toplumsal, ekonomik değişimler, endüstrileşme ve kentleşme, yaşlı bireyler üzerinde biyolojik, fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlar yaratmaktadır (İçli, 2016, s. 45).

Ülkemizde yaşlıların önemli bölümü kırsal kesimde yaşamaktadır. Gençlerin, kırsal kesimden kentlere göç etmesi, doğum hızının düşmesi gibi nedenlerle kırsal kesim giderek yaşlanmaktadır (Kalınkara, 2016, s. 33). “Türkiye’de 1950’lerden itibaren kırsal kesimden kentlere doğru gerçekleşen göç, kırsal nüfusunu azaltırken kentlerin nüfusunu arttırmıştır” (Özensel, 2017, s. 84). Alver’e göre coğrafya ve iklim ister istemez kültür kodunda belirgin bir etken olarak yer alır. “Kültür, coğrafyanın özelliklerini bir veri olarak ele alır ve onu yeniden biçimlendirir” (Alver, 2017b, s. 298). Ülkemizde kırsal göçün en yoğun yaşandığı bölgelerden birisi Doğu Anadolu Bölgesi’dir. Bölgenin ekonomik yapısı tarım ve hayvancılığa dayalıdır ve rakımı, diğer bölgelere nispeten daha yüksektir, bölgenin iklimi karasal iklim özelliği göstermektedir. Bölge kırsal göçün en fazla yaşandığı bölge olmasını, sahip olduğu kırsal yerleşim ve kırsal

ekonomisine borçludur (Güreşçi, 2014, s. 95). Doğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan Ardahan ili, yaşlı nüfusun daha yoğun olarak kırsalda yaşadığı, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı bir ilimizdir. Kırsal alanda yaşlılık olgusuna ilişkin değerleri tespit etmek için Ardahan’ın köylerinde gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda özellikle kırsalda yaşlılık, köy ve kent ayrımında yaşam ve köye aidiyet bağları üzerine bulgulara ulaşılmıştır. Alver’e göre köy, “insanlar ve yüzler demektir. Mekân ancak insanla vardır, insanın ona bir ruh üflemeyle bir kültürel haritaya dönüşür” (Alver, 2017b, s. 297). “Köy taşra, köylülükte taşralılıktır. Her ne kadar taşra sadece köyü kapsamasa ve genel anlamıyla merkezin dışındaki her yer taşra olarak algılanıp tanımlansa da köy mekânsal olarak taşranın bir parçasıdır” (Özensel, 2017, s. 85).

“Taşra genelde dışarıda ve kenarda aranır. Taşra uzaklardadır; orada bir yeredir. Mekânsal/coğrafi bir konuma yani uzaklığa işaret eder” (Alver, 2017a, s. 11). Ardahan ili tamda bu noktada Türkiye’nin kuzeydoğusunda merkeze göre uzaktadır. Genç nüfusunu sürekli göçlerle kaybeden, yaşlısı ise daha çok kırsalda yaşayan bu il, araştırmamız için önemli bir alandır. “Yerinde yaşlanma, ikamet değiştirmek zorunda olmadan yaşlı bireyin kendi evinde yaşamasıdır. Yaşanan çevrenin özellikleri ile yaşam tatmini arasındaki öznel ilişki düzeyi; ev, mahalle, komşular, yaşam biçimi ve ikamet yerinden memnuniyetin bir ifadesidir” (Kalınkara, ve Arpacı, 2016, s. 399). Tarım toplumlarında yaşlıya bakım sağlama sorumluluğu aileye aittir ve “yaşlı birey, toplumda saygı gören “bilge kişi” olarak kabul edilir” (Görgün Baran, 2016a, s. 108). İhtiyarlar hafıza yumağıdır, geçmiş onlardan dinlenerek öğrenilir. Onlar yeni kuşakların öğretmenidir. Birçok şey onlardan öğrenilir (Alver, 2017b, s. 297).

Yaşamın önemli dönemlerinden biri olan yaşlılık, içinde yaşanılan kültürün değerleri tarafından çevrelenir. Yaşlılık, kültür içindeki çeşitli değer yargılarına, tutum ve davranışlara, günlük yaşam ilişkilerine, farklı rol kalıplarına ve beklentilere ilişkin kültürel kodları barındıran önemli bir olgudur. Her kültür yaşlılık olgusuna ilişkin kendine has, değer ve pratikler geliştirir ve geliştirilen bu değerler yine içinde yaşanılan kültüre özgüdür. Her canlının normal şartlar altında yaşaması beklenen bir dönem olan yaşlılık içinde bulunulan coğrafyaya, yaşam standartlarına, merkezden uzaklığa göre değişmektedir. Bu kapsamda, çalışmanın amacı; yaşlı bireylerin, yaşlılık olgusu bağlamında kendilerini nasıl tanımladıkları, aidiyet duyguları, yaşamlarını idame ediş şekillerini tespit etmektir. Ayrıca çalışma kapsamında kırsalda yaşlılık, köy ve kent ayrımında yaşam ve köye aidiyet bağları üzerine bulgulara ulaşılmıştır.

Yöntem

Çalışmanın örneklemini Ardahan İli Göle, Posof, Çıldır, Hanak, Damal ve Merkez ilçelerinin köylerinde yaşayan

65 yaş üstü 40'ı kadın, 35'i ise erkek olmak üzere 75 kişi oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Göle ilçesinde 3, Posof ilçesinde 2, Çıldır, Hanak ve Damal ilçelerinde ise 1'er köy olmak üzere toplamda 8 köyde alan araştırması yürütülmüştür. Ayrıca Ardahan merkeze bağlı 4 farklı köyde de alan araştırması yapılmıştır. Katılımcıların yaşadığı köyler; Türkgözü, Yurtbekler, Dölekçayır, Çalidere, Filizli, Kotanlı, Sazlıçayır, Tepeköy, Altaş, Ağzıpek, Balıkçılar ve Çağlayık köyleridir. Araştırma kapsamında yaşlı nüfus terimi 65 yaş ve üzeri kişileri temsil etmiştir.

Bu çalışmanın yöntemi nitel araştırma yöntemidir. Kümbetoğlu'na göre teorik açıdan değerlendirildiğinde temeli yorumsamacılık olan niteliksel araştırma, "nitel verinin oluşturulması sürecinde kullandığı tekniklerle; katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme, odak grup tartışmaları, yaşam anlatıları, vb. gibi gerçekliği temsil ettiği ileri sürülen büyük örneklem gruplarından çok, daha az sayıdaki bireylerden onların gerçekliklerinin yaşayan bir resmini oluşturmayı hedefler" (Kümbetoğlu, 2015, s. 30). Araştırma kapsamında görüşme yapılacak 65 yaş üstü kişilere Kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmıştır. "Kartopu örneklem tekniği ile kişiden kişiye ve kişilerden de durumlara" (Baltacı, 2018, s. 246) ulaşılmıştır.

Çalışmada, araştırma konusuna ilişkin veriler 2018 Haziran ayından başlayarak, 2020 yılını da içerecek şekilde derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Özgür ve Sabbağ'a (2014, s. 104) göre nitel araştırmalarda kullanılan görüşme yönteminin, "esnek olması, yanıt oranının yüksekliği, sözel olmayan ifadelerin verdiği ipuçları, ortam üzerindeki kontrolü, soruların sırasını tayin edebilme, anlık tepkilerin yöneltmesi, bilgi kaynağının yanıtları teyit etmesi, yanıt oranının tamlığı ve derinlemesine bilgi elde etmek bakımlarından artıları mevcuttur". "Nitel araştırmada görüşme, temel veri toplama araçlarındandır. İnsanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur. Aynı zamanda başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir" (Punch, 2020, s. 166). Bernard'a (1994, s. 187) göre, "araştırmacılar alana ilk çıktıklarında, bazı konularda zor durumda kalabilirler. Ama zamanla, o toplumun kültürel yapısını öğrendikçe, herhangi bir zor durumun üstesinden gelmek için ne zaman ne yapılacağını bilirler. Kendilerine uygun yöntemler geliştirirler. Bu yöntemler araştırmacının alandaki işini kolaylaştırır" (Bernard, 1994, s. 187). Ayrıca araştırma alanında bulunulan zamanlarda katılımlı gözlem tekniğinin de uygulandığı zamanlar olmuştur. Kimi görüşmelerde günlük yaşam aktiviteleri arasında bulunan, yemek yapmak, sofrayı hazırlamak, bahçeye köylülerle birlikte gitmek, kadınların davetleri üzerine evlerine misafir olmak gibi planlanmamış aktivitelerde

de bulunmuş olmak, sürekli gözlem yapma ve veri toplama zeminini sağlamıştır.

Bulgular ve Tartışma

Çalışma kapsamında 75 kişi ile görüşme yapılmıştır. Katılımcıların, 40'ı kadın, 35'i ise erkektir. Kadınların yaş aralığı 65 ile 100 arasında değişirken, erkeklerin yaş aralığı 65 ile 85 arasında değişmektedir. Kadınlar arasında 1 kişi 100 yaşındadır. Görüşmeciler arasında, doğum yeri açısından kent doğumlu olan yoktur. Görüşülen kadın ve erkek yaşlıların tamamının doğum yeri köydür.

Görüşme yapılan kadın yaşlılardan %85'i okur-yazar değildir. Okur-yazar ama bir okuldan mezun olmayanların oranı ise %15'tir. İlkokul mezunu olanların oranı ise sadece %3,6'dır. Görüşme yapılan erkek yaşlılardan %11,5'i okur-yazar ama bir okuldan mezun değilken %80'i ilkökul, %5,7'si ortaokul, %2,8'i ise lise mezunudur.

Yaşlılık tanımlamaları, yaşlılık algısı ve yaşlılıkta karşılaşılan sorunlar

Yaşlılık, önüne geçilmesi mümkün olmayan biyolojik, kronolojik, sosyal yönleri ve sorunları olan bir süreçtir (Gökçek Karaca, 2019, s. 255). Yaşlılık, hastalık, fiziksel gücün ve yeteneklerin azalması, duyu kaybı gibi yaşlanmaya bağlı olarak insan vücudunda meydana gelen deformasyon ve gerileme, toplumsal statüdeki değişiklikler ve yaşam standardındaki değişimler gibi etmenler ile pek çok kronik hastalığın yaşandığı, bağımlılık ve kaza riskinin arttığı, günlük işlevlerin yerine getirilmesinde desteğe ihtiyaç duyulduğu bir dönemdir (Özgür ve Sabbağ, 2014, s. 23-75; Öztop ve Şanlı Akkurt, 2016, s. 43-77; Gökçek Karaca, 2019, s. 255).

65 yaş üstü bireylerin yaşlılığı nasıl tanımladıkları, yaşlılığı algılayış şekilleri, korkularına ilişkin bulgular kendi ifadeleriyle aktarılacaktır. Çalışmamız kapsamında 65 yaş üstü bireylerle kendi yaşam alanlarında görüşülmüş ve yaşlılık algıları ve korkuları üzerine derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda "yaşlılığın anlamı" yaşlının kendi penceresinde anlaşılmasına çalışılmıştır. Alan çalışması notlarımızdan yaşlılık algısı üzerine bir gözlemimiz şu şekildedir:

Köye ulaştığımızda, köyün orta yaşlı kadınları kuşburnu marmelatı yapıyorlardı. Yaşlı bir kadın, ateşin başında olan kadına, yanlış bir saç ayağı kullandığını söyledi. Bunun üzerine ateşin başındaki kadın: "Gel sen yap o zaman" diyerek şaka yaptı. Yaşlı kadın bunların üzerine şu sözleri söyledi:

Gençken biz de yapardık bunları. Şimdi de yaparım da ateşin üzerine düşerim diye korkuyorum. Ey ey! Gençliğim olsa neler yapmam ki! Bir yaştan

sonra kimse seni dinlemiyor. E bizim de akıl gitti baştan. Yaşlılar çok daha iyisini bilir ama gitti akıl baştan. Kafa boş olsa akıl da gitmez ama kafalar dolu. Yalnızlık var, adam öldü, kafam oraya gidiyor. İbadetlerimi yaparken kafam karışıyor. Kaç rekât kıldım unutuyorum. Yalnızlık zor, ölüm Allah'ın emri de... (Yurtbekler)

“Yaşlılık nedir?”, “Yaşlılık size göre nasıl bir şeydir?”, “Yaşlılık sizin için ne ifade ediyor?” ve “İnsan ne zaman yaşlanır?” gibi sorulara verilen cevaplar, bizlere 65 yaş üstü kırsal yaşlısının yaşlılık tanımlarını ve yaşlılık algılarının neler olduğunu göstermektedir:

Yaşlılık bir taraftan iyi, bir taraftan kötüdür. İnsan yaşlandı mı her şeyden mağdur kalıyor. Ben yaşlıyım, dişim kalmadı, anju olmasam bir gençten daha iyiyim (74 yaşında kadın/Sazlıçayır).

Yaşlılık zordur kızım, eskilerde hiçbir yerim ağrıyıyordu şimdi zordur. Gezemiyorum, oturamıyorum, yiyip içemiyorum (72 yaşında erkek/Altaş).

Biz kendimizi işten geri kalınca yaşlı hissettik. Yürek aynı yürek. İçten geliyor da elden gelmiyor kızım! Patates kızartayım dedim, elimi yaktım. Genç olsam şimdi neler yaparım ama ihtiyarlık zor (bir mani söylüyor): *Gençlik bir kuş idi/Uçurdum tutamadım/İhtiyarlık bir kumaş idi/Gezdirdim satamadım*

Öleceksin de yaşlanmayacaksın kızım. İhtiyarlık hasiyetten düşmek demek (65 yaşında kadın/Yurtbekler)

45-50 yaşında yaşlılık başlıyor ama ben yaşlı hissetmiyorum, çalışıyorum, eskiden gençler daha çalışkandı her işi yapıyorlardı şimdi hiç iş yapmıyorlar. Ben evimin her işini kendim yapıyorum (67 yaşında erkek/Sazlıçayır).

Yaşlılık ölüm gibi bir şey, elin ayağın tutmayınca ölü gibisin. Kendimi yaşlı hissediyorum. Ağrımız var, acımız var. Bizim işimiz bitmiş, Allah onların yolunu açsın (kapının önünde duran orta yaşlı

kişileri gösteriyor). Bundan sonra yapacak şey yok. Bunun önu ölüm. Gençken iyiydik, şimdiyse tepeye dikilmiş bir günüm. (Bu ifadeyi batmak üzere olan güneşi gösterirken kullanıyor.) Eskilerde anam vardı, babam vardı. Şimdi garıbiz, kimsesiz dolanıyoruz. İki evlilik, çoluk çocuk, geçti ahla vahla hayat, saçımız böyle beyazladı¹ (Tepeköy).

Yaşlılık iyi değil, gece uyuyamıyorsun, yiyemiyorsun, içemiyorsun, eskisi gibi değil. Benim oğullarım iyiler sözümü dinliyorlar. Hele çok şükür ben yaşlıyım ama kendime bakıyorum, ölüm hak da döşeğe düşmek var (65 yaşında kadın/Tepeköy).

Yaşlılık iyi değil, gençlik daha iyi. Ben yaşlı ve hasta olduğum için biraz zor yaşlılık (68 yaşında kadın/Tepeköy).

Yaşlanmak çok zor. Bekliyorsun ki biri yemek yapsın, yiyelim (80 yaşında erkek/ Kotanlı).

Günlerimi sayıyorum, hayırlı bir ölüm versin bize Allah, bizi affetsin (72 yaşında erkek/Altaş).

Yaşlılık zordur ölümü bekliyorum ama gelmiyor (80 yaşında erkek/ Çalidere).

Gençken çok iyiydi, yaşlanınca kötü, genç olacaksın kalkacaksın, yaşlı iken oturuyorsun böyle (65 yaşında erkek/ Ağzıpek).

Yaşlılık, Allah bizi ele ayağa koymasın. Elimiz dönüyor, ayağımız da. Gelinim, oğlum var, onlar bakıyorlar bana. Bize yazıktır yaşlandık. Gelinliğim çok iyi geçti, hürdüm. Babam da zengindi, gelin geldim bunlar da zengindi, bir yokluk, zorluk, darlık çekmedik. Şimdi kendimi yaşlı hissediyorum.

Elim kolum kısalıyor (bunu yavaş yavaş iş göremez

¹ Yaşlı kadın, saçını gösterirken yüzündeki dövmele dikkatimi çekiyor, “Bunlar dövme mi?” diye soruyorum. Mahcup bir gülümsemeyle cevap veriyor: “Bekarlıkta buna heveslenip yaptık, güzellik için yaptık öyle”... (Ardahan'ın köylerinde saha araştırmalarım sırasında sadece bu köyde dövmele yaşlı kadınlarla karşılaştım ve köyde birkaç yaşlı kadında daha buna benzer dövmeleleri görmüştüm. Araştırmalarım sırasında, dövmenin daha önceleri güzellik için yapıldığını ancak şimdilerde kimsenin dövme yaptırmadığını ve yapılmadığını öğrendim.)

hale gelmek, eskisi kadar çalışmamak anlamında kullanıyor). Dilimiz kısıyor (eskisi kadar söz sahibi olamamak anlamında kullanıyor.) Elimizden bir şey gelmiyor. Yaşlılara saygı duyan da var, duymayan da. Benim gelinim var o iyidir. Ona diyorum bak kızım akıllı ol (buralardan gitmek istemesin diye) işte sana ev, sana yazlık otur işte. Peynirin sütün var” (75 yaşında kadın/Filizli).

Yaşlılık iyi bir şey değil ama gelip buluyor ama gönül bu ihtiyarlamıyor (65 yaşında kadın/Balıkçılar).

Yaş yetmiş iş bitmiş. Yaşlılık çocukluk şekline girmektir, çocuk olmaktır (70 yaşında kadın/Kotanlı).

Yaşlılık bir taraftan iyi bir taraftan kötüdür. İnsan yaşlandı mı her şeyden mağdur kalıyor ama evde, köyde akrabalarının olması iyidir. Bizde çocuklar İstanbul'dadır ama başkalarının çocukları da İstanbul'da. Biz komşularla kendimizi idare ediyoruz. Komşularımız iyidir. Herkes bu köyde birbirini tanır kızım. Bu iyi bir şeydir (74 yaşında kadın/Ağzıpek).

Buralarda 45- 50 yaşında yaşlılık başlar. Ben yaşlı hissetmiyorum. Her işi kendim yapıyorum (70 yaşında Erkek/Kotanlı).

Yaşlı çocuğa benziyor çayını koyamıyor, kendi sobasını yakıp ısınamıyor, yemeğini yapamıyor (65 yaşında kadın/Tepeköy).

Ölüm altındır kızım, yaşlılık ise çocukluktur, çocuklarım bana çocukmuşum gibi davranıyorlar, kisme (kimse) artık benim sözümü dinlemiyor. Bir baba 10 oğula bakmış kızım, ama 10 oğul bir babaya bakamamış (68 yaşında kadın/Balıkçılar).

“Düş de gör. Yaşlandım, kendime zor bakıyorum. Hayvanlara bakamıyorum. Komşulara iki kez gittin mi olmuyor (70 yaşında erkek/Türkgözü).

“Gelincik (gelinlik) giydim gelin oldum, gelin değersizdi; yaşlandım, kaynana oldum, kaynana değersiz oldu ama bunun devleti oldum (kocasını gösteriyor). İki gelinim de yanımda ama ben her işimi kendim yapıyorum” (74 yaşında kadın/Sazlıçayır).

Yaşlılık ve yaşlılığın beraberinde getirdiği değişimler, yaşlı bireylerin yaşama şeklini etkilemektedir (Şentürk, 2018, s. 204). Kırsal yaşlısının yaşlılığı algılayış biçimi, genel olarak sağlık problemlerinin ortaya çıkması, iş gücü kaybı, yakınlarını kaybetme, ailedeki rollerde değişim ve buna bağlı olarak statü kaybı ile birlikte kendini göstermektedir.

Alan araştırmalarımız sırasında 65 yaş üstü bir kadın, yalnızlıktan şikayetçi olan komşusunun² üzüntüsünü hafifletmek için “Ne kadar kalabalık olsan da yaşlanınca yalnızsın. Oğlum yukarda oturuyor, ben aşağıda hani benim çocuklar hepsi bir yerde” diyerek sosyal bir probleme işaret etmektedir. 5 çocuğu olan ve 40'lı yaşlarındaki bekar oğlu ile birlikte yaşayan bu kadın da yalnızlıktan şikayetçidir.

Yaşlılıkta gündelik ve sosyal yaşam

Kırsal yaşlısında gündelik yaşam aktiviteleri ve sosyalleşme alanları genellikle kendi köylerinde yakın akraba ve komşuluk ilişkileri içerisinde gerçekleşmektedir. Yaşlı bireyler, köylerinden, büyük şehirlerde yaşayan çocuklarının ya da yakınlarının yanlarına gitmek istememektedirler. Özellikle yaşlı kadınlar için sosyal çevre, aynı köyde, aynı mahallelerde yaşayan kadın akraba ve komşularından ibarettir ve sosyalleşme, genelde akrabaları ya da en yakın kapı komşularıyla gerçekleşmektedir.

Görüşmelerimiz sırasında sağlık problemleri olmadığını belirten yaşlı bir kadın “İşle güçle uğraşyoruz, ev işleri ile uğraşyoruz, hayvanlara bakıyoruz” (65 yaşında kadın/Kotanlı) demektedir. Sağlık problemleri olmayan 65 yaş üstü bireylerin genel olarak temizlik, çamaşır yıkama, yemek yapma gibi günlük ev içi işleri ve bunun yanı sıra bağ-bahçe işlerini ve hayvancılıkla ilgili işleri de yaptıkları gözlenmiştir. Yaşlılar için torunların bakımı önemlidir ve torunlarla ilgilenmek yaşlılar arasında çok yaygın olarak görülmektedir. Ev işlerinin yapımında kadınlar arasında yaşa dayalı bir hiyerarşi izlenmektedir. Bu bağlamda ev işlerinin büyük çoğunluğu, evde bulunan kızları, gelinleri, torunları gibi genç kadınlar tarafından yapılmaktadır. Sağlık problemi olmayan yaşlı kadınların hane içinde küçük çocukların

² Yalnızlıktan şikayetçi olan yaşlı kadının çocuğu yok ve eşi vefat etmiş.

bakımının yanı sıra yemek yapımına hazırlık aşamaları (sebze ayıklama, doğrama vs.) gibi gündelik işlerle uğraştıkları ya da evdeki gelinlere ya da kızlara yardımcı olmaya çalıştıkları da gözlenmiştir.

Aile içerisinde sağlık problemleri yaşayan yaşlı kadınlar ise hiçbir iş yapmamakta ya da daha az yorucu gündelik işlerle uğraşmaktadırlar. 75 yaşındaki Hanımzade isimli yaşlı kadın bu konuda “Yaşlılık ağır yük, insan kendini bile gezdiremiyor” demektedir. Yaşlı kadınların, gençliklerinde de resmi olarak işgücü ve emek süreçlerine aktif olarak katılmadıkları anlaşılmaktadır. Sağlık problemi olmayan erkek yaşlılar ise ileri yaşlarında da hayvancılık ve tarımla uğraşmaktadırlar.

74 yaşında olan ve köyde “Zece Ana” olarak bilinen yaşlı kadın, gelini ile birlikte yaşadığını, torunlarıyla daha çok vakit geçirdiğini söylerken “Torunlarımı oğlumdan daha çok seviyorum” demektedir. Bir günün nasıl geçtiğini “Sabah namazımı kılarım, kaz, tavukla uğraşırım, komşulara giderim. Öyle zaman geçiyor işte” diyerek anlatırken, ihtiyarlıkla ilgili olarak “Bir insanın eli ayağı döndü mü yaşlı değildir, insan 50 yaşına geldi mi eli ayağı tutmamaya başlıyor. Ölüm olsun yaşlılık olmasın, ayakta öleyim yatağa düşmeyeyim” demektedir.

Yaşlı kadınlar için sosyal ilişki ağları ve sosyal çevreye ilişkin örüntüler, akrabalarla ve köylerindeki kişilerle sosyal ilişki kurma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kent merkeziyle gerekmedikçe ilişki kurmayan yaşlı kadınlar için sosyal çevre ve gündelik yaşam yalnızca evsel mekân ve evin yakın çevresinde kurulmasından ibarettir. Kadınlar gündelik yaşamlarını genelde ev içinde ve eğer hava şartları uygunsa kapının önünde geçirmektedirler. Sabahın ilk ışıkları ile başlayan gün, kadınlar için günlük ev işlerini yapma, eğer eşi vefat etmediyse eşin bakımıyla uğraşma, yemek pişirme ya da yemek pişirmeye yardımcı olma gibi ev içi pratikleri yerine getirme ve ailenin diğer kadınlarıyla ve torunlarıyla zaman geçirme süresi olarak algılanmaktadır.

Derinlemesine görüşmeler sırasında yaşlı bireylerin yoksulluğu sadece temel ihtiyaçlardan yoksunluk olarak algıladıkları görülmüştür. “Eskiden elektrik yoktu, su yoktu, yol yoktu” diyen yaşlılar, şimdilerde tüm bunların varlığına dikkat çekmektedirler ve bu anlamda kendilerini yoksul olarak görmemektedirler. Onlar için yoksulluk kimi kimsesi olmama, gün içinde kapılarına kimsenin gelmemesi, akrabalarının, komşularının olmaması gibi anlamlara gelmektedir. Diğerleri ile paylaşımında bulunmak, sohbet etmek, yardımlaşmak varlıklı olmakla bir anılmaktadır.

Eşi çok önce vefat eden ve oğluyla birlikte yaşayan 67 yaşında yaşlı bir kadın “Her iş yine sana bakıyor kızım. Akşama kadar evi topla yemek yap. Arada da komşularla oturmaya çıkıyorum. Komşularımız çok iyidir” derken torunları ile ilgili olarak “Torun hayata bağlanma sebebi. 11 torunum var. Torunlarım ölürüm, kimseyi istemem,

torunlar çok tatlı” demektedir. Bir gün içerisinde neler yaptığını anlatırken, hayvancılıkla uğraştığını, namaz ve ibadetlerini yerine getirdiğini, evinin işini yaptıktan sonra komşularıyla görüştüğünü söylüyor. Bu arada gençliğini özlediğini de söylüyor “Keşke genç olsaydım, hiçbir şeyim olmasaydı” (Yurtbekler). Aynı köyde torunlarıyla yaşayan ve çok iyi bir komşusu (kendisi komşusu için “arkadaşım” da demektedir) olduğunu söyleyen yaşlı kadın, en çok bu arkadaşıyla görüştüğünü birlikte kahvaltı ettiklerini, yemeklerini paylaştıklarını da ifade etmektedir. Arkadaşının 71 yaşında olduğunu söylüyor (konuşma sırasında arkadaşı olan kadının kocasının da yaşadığını belirtiyor) ve bizi arkadaşıyla tanıştıyor. 71 yaşındaki yaşlı kadın gelininin yıllar önce vefat ettiğini ve torunlarının kendi yanında kaldıklarını anlatıyor. “Torunlarım benim her şeyim, her şeyi ben onlara danışırım, onlarda bana” diyor. Torunların bakımında kocasının çok yardımcı olduğunu, kocasıyla birlikte hayvancılık yaptıklarını ve bahçelerini ekip biçtiklerini anlatıyor. Yanımıza ellerinde elmalarla gülümseyerek gelen kocası ise 76 yaşında.

Bir başka köyde evinin önünde betondan yapılmış oturma alanlarını göstererek konuşmaya başlayan yaşlı bir kadın “Burada oturuyorum bütün gün. Çok sıcak olursa ya da çok soğuk olursa içeri geçiyorum. Nasıl geçecek ki gün; oturarak geçiyor. Komşular gelir arada öyle geçer. Buraya diziliriz böyle sırayla otururuz. Sabah kalkarım elimi yüzümü yıkarım öyle uğraşıyorum. Bir işim yok” demektedir (65 yaşında kadın/ Tepeköy).

Özellikle köy içerisinde akrabaları ve komşuları ile sohbet etmek, zaman geçirmek kırsal yaşlısı için önemli bir motivasyon aracıdır. Köy odası ya da köy kahvesi olmayan köylerde, sokak araları ve kapı önleri bir sosyal mekân aracı olarak kullanılmaktadır. Büyük şehirlerde yaşayan çocuklarını ziyarete gittiklerinde yalnız kaldıklarını vurgulayan yaşlılar, yalnızlığın kötü bir şey olduğunu oysaki köylerinde herkesi tanıdıklarını ve yalnız olmadıklarını belirtmektedirler.

Kırsal yaşlısında yaşam motivasyonlarını sağlayan faktörler

Kırsal yaşlısının en önemli motivasyon kaynağı, bildikleri, aşına oldukları, doğup büyüdüğü ve çoğunun yaşamlarının büyük bölümünü geçirdiği, kimi zaman kısa süreliğine yakınlarını ziyaret ya da sağlık problemleri nedeniyle oradan uzaklaşsalar da tekrar geri döndükleri köyleridir. 8 çocuğu olan ve çocuklarının büyük çoğunluğu İstanbul’da yaşayan yaşlı bir erkek “Ben gidip gelemezim, oraları sevmiyorum, çocuklarım geliyor, ben iki çocuğumla, eşimle burada kalıyorum. Eşim hiçbir gün burada demedi ki ben hastayım ama oraya gidince hasta oluyor (İstanbul’u kastediyor). Benim de hastalığım yoktur, burada mutluymuş şehir istemiyorum” demektedir (Altaş).

Bir başka köyde 75 yaşında olmasına rağmen oldukça dinç görünen yaşlı bir kadın, köyünün, şehirden daha güzel olduğunu şu sözleriyle açıklıyor:

Köyde yağ var, peynir var. Şimdi burada birinin evine gitsen kapıyı çalar girersin. Bizim kapılarımız da açıktır, yani öyle kitlemeyiz şehirdekiler gibi. Mesela şehirde gelin temizlik yapsa seni bi oraya oturtur, kaldırıır, bi buraya oturtur. Burada olsa komşuya gezmeye giderim, bi' gelmişin temizlik bitmiş.

Gündelik yaşam aktiviteleri hakkındaysa “Gün içerisinde, sabah erkenden kalkarım, kocamın kahvaltısını hazırlarım. Sütümü, peynirimi yapıyorum. (Kocasını kastederek ve sitemli bir şekilde, O da hiçbir şey yapmaz, bütün gün, Göle’ye gider kahvelerde akşama kadar oturur.) Namazım var, Kur’an’ım var Allah’ıma çok şükür (75 yaşında kadın / Filizli) demektedir.

Derinlemesine görüşmeler sırasında yaşlıların huzurevlerine gitmek ve oralarda yaşamak istemedikleri net bir şekilde ifade edilmiştir. Alan araştırmalarımız sırasında bazı köylere ilk gittiğimizde köy muhtarları bizi, köyün ileri gelenleriyle karşılamış, köy ve köylülük hakkında görüşmeler yapılmıştır. Böyle bir grup görüşmesinde kendisi 50’li yaşlarının sonunda olan bir kişi, annesini İstanbul’da yaşayan kardeşinin yanına gönderdiğini ancak annesinin gitmek istemediğini, oysa köylerinde kış şartlarının zor geçtiğini vurgulamıştır. Köyde yaşı çok ileri olan yaşlılar olduğunu, köy halkının onlara yardımcı olduğunu şu sözleri ile anlatmaktadır “Köyde yaşlılarımız var, zor durumdadır ama huzurevi gibi yerlere gönderemiyoruz, gitmiyorlar, köylü onlarla ilgileniyor. Bırak huzurevini İstanbul’a bile gitmiyorlar. Annemi kardeşimin yanına İstanbul’a gönderiyoruz oraya bile gitmiyor, 10-15 gün zor kalıyor, geri dönüyor.”

Durak’a (2016, s. 292) göre “sosyal ilişkiyi yoğun yaşayan yaşlıların yaşlılıkla ilgili tutumları daha olumludur ve daha az yalnızlık hissine sahiptirler”. Ailesi, arkadaşları, komşuları ve sosyal çevresiyle sıkı ilişkileri olan, toplumsal katılımı yüksek olan yaşlı bireyler, sosyal çevresi dar ve daha az katılımı olan yaşlı bireylerden daha iyi fiziksel sağlığa sahip olma eğilimi gösterirler. Komşuluk ilişkileri gibi olumlu sosyal destek; yaşlılıkta stresin azaltılması ve fiziksel aktivitelerin de ilerletilmesinde önemli işleve sahiptir (Danış ve Efe, 2016, s. 271).

Yaşamın geçiş dönemlerinden olan doğum, ölüm, evlilik gibi durumlarda ve dahası hastalık gibi sıkıntılı süreçlerde gerçekleştirilen ziyaretler ve yapılan yardımlar, komşulardan gelen yiyecek içecek yardımlarının yanı sıra ihtiyaç duyulduğu anda küçük ev eşyalarının komşular arasında değiş tokuşu, hayvanların bakımı, ot biçimi ve

bahçe işlerinde gerektiğinde köylüler tarafından verilen yardım, köy içi komşuluk ve akrabalık ilişkilerinde sosyal sorumluluk ve yardımlaşma örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köylerde akrabalık ilişkileri ve herhangi bir olumsuzluk karşısında akrabalar arasında yardımlaşma ve dayanışma önemlidir. Holly’ye (2016, s. 40) göre ortak bir öz paylaştıkları için insanlar, kendilerini birbirleriyle bağlantılı görürler ve bu özü paylaşmayanlarla aralarında bağlantı bulmazlar. İnsanlar aynı kanı paylaştıkları, aynı sütü içtikleri, aynı yemeği yedikleri için kendilerini bağlantılı görebilirler. Bu nedenle bazı topluluklar, bağlantılılığın belirleyici özelliği olarak üremeyi gördüklerinden akrabalık üzerinde dururlar. Köylerde akrabalar arasında yardımlaşma ve dayanışmanın en yakınlarından başlayarak devam ettiği ve sürdürüldüğü görülmektedir

Güler ve diğerleri (2016, s. 213-214) yaşlı bireyler için “En uygun yaşam ortamının bizim istediğimiz ve uygun bulduğumuz yer değil, onların istedikleri yer olduğunu unutmamak gerekiyor... yaşlılar huzurevinde değil, öncelikle eşleri hayatta ise eşleri ile birlikte kendi evlerinde, eşleri hayatta değilse de çocukları ile birlikte köylerinde yaşamak istemektedirler” demektedir.

Bizim köyümüz diğer köylere göre daha güzeldir. Bizim köyümüzün ormanları hayvanları otlatmak bakımından çok zengindir. Her sabah çam kokusuyla uyanıyoruz. 9 çocuğum 24 torumum vardır. Yanımda bir oğlum tek kaldı onu da evlendirmeye çalışıyorum. Bu köy çok güzel bir köy. Birçok yere gittim ama hiçbir yer burası kadar güzel değildir. Sabahları büyükşehirde nefes alamıyorsun kızım (72 yaşında erkek/Altaş)

Bizim köyümüz güzeldir. Burda bize iyi davranıyorlar, öyle televizyonlardakiler gibi değiller, gençler, torunlarım gelip bana danışırlar, bizde komşuluk ilişkileri iyidir. Bazen gençler gün yapıyorlar, Patik günü, yazma günü gibi günler yapıyorlar. Eşimin maaşı olmadığından dolayı ben gitmiyorum (68 yaşında kadın/Yurtbekler).

Köyümün çamurunu, şehrin betonuna yeğlerim. Burada mutluyum, ben şehir (şehir) istemiyorum, ben çalışmıyorum diğer işlerle çocuklarım ilgileniyor. Eskiden iyiydi, şimdi

yaşlıktan dolayı çocuklar sözüme bakmıyor. Günlerimi sayıyorum, hayırlı bir ölüm versin, Allah bizi affetsin (70 yaşında kadın/Sazlıçayır).

Ben yaşlıyım. Tünelin sonu görünüyor. Yaşlılık bu memlekette güzel şey. Saygı görürsün, komşuluk hakları burada var, herkes birbirini sever sayar, Bodrum'da yaşayan bir oğlum var. Yanına gittim uyum sağlayamadım, hoşuma gitmiyor. Yaşlı turistler Bodrum'da ev almış, oturuyorlar. Köpekleri falan var. Ben kabullenemiyorum o hayatı geri köyüme geliyorum (82 yaşında erkek/ Filizli).

Yaşlılık zor, eskilerde hiçbir yerim ağrımıyordu şimdi zordur. Gezemiyorum, oturamıyorum, yiyecek içemiyorum Allah razı olsun burada (köyünden bahsediyor) akrabalarım var, komşularım var, kapıya çıksan tanıdıklarım var. Köyümüz güzeldir bizim (72 yaşında erkek/Kotanlı).

Bazı köylerde yaşlılar köylerinde yaşamak için yakınlarına ya da çocuklarına direnç göstermekte ve ısrar etmektedirler. Alan araştırmalarımız sırasında Sazlıçayır köyünde, sağlık problemleri olan ve çocuklarının hepsi İstanbul'a göç etmiş olan yaşlı bir kadın köyünden ayrılmak istemediğini ama kendisi ve kocasına yetemediğini, bir oğlunun İstanbul'dan gelip buradaki ev ve hayvanlarını satın kendilerini yanına almak istediğini belirtirken oğlunun çok uzun süredir İstanbul'da çocuklarını bırakıp geldiğini ve hasta oldukları için kendilerine baktığını ifade etmiştir. Gitmeyi istemese bile köylerindeki yerlerine alıcı bulunursa oğluluyla birlikte İstanbul'a bir gün gitmek zorunda olacaklarını da üzülerek söylemektedir (76 yaşında kadın). Eskiye, eski arkadaşlarını, eski akrabalarını çok özlediğini söyleyen bu kadın, eskisi gibi işleri yapamadığı için yaşlılığın zulüm gibi geldiğini ama torunlarının çok tatlı olduğunu ve onlarla avunduğunu ifade etmektedir. "Torunlarımı çok severim, torun evlattan tatlıdır kızım onlarla avunurum ben" demektedir.

Yaşlılık döneminin getirdiği değişimler nedeniyle; yaşlılar, yakın aile desteğine gereksinim duymaktadırlar. Yaşlı bireylerin aile üyeleri ile ilişkileri, aktif yaşlılık için önemlidir. Yaşam deneyimi konusunda ustalaşan yaşlılar, geçmiş deneyimleri ve anıları paylaşabilecekleri ortamlara ihtiyaç duymakta ve aile bireylerini etraflarında görmek istemektedirler. Özellikle toplulukçu değerlere sahip toplumlarda, yaşlı bireylere, çocukları tarafından bakılması, toplumsal saygının göstergesi olarak kabul

edilmektedir (Durak, 2016, s. 291-292).

Tepeköy'deki alan araştırmalarımız sırasında tanıştığımız ve ölmeden önce en çok istediği şeyin bekar oğlunu evlendirmek olduğunu söyleyen 65 yaşındaki bir kadın, köyünü çok sevdiğini burada iki oğlu ile birlikte yaşadığını diğer çocuklarının ise İstanbul'da olduğunu anlatırken "İstanbul'u hazzetmiyorum. Benim köyüm güzel, oturuyorum, dışarı çıkıyorum, torunlarım oğullarım var. İstanbul'da ne var? Sadece oturmak. Orada bir şey var (doğal gaz peteklerini kast ediyor) ne ısıtıyor adamı ne kızdırıyor" derken orayı sevmediğini ama İstanbul'da yaşayan oğlundan da memnuniyetini "Oğlum bize çok el attı" diyerek ifade ediyor. Eskiden çok sıkıntı çektiğini ifade eden yaşlı kadın şimdi köyünde çok mutlu olduğunu çileli bir geçmiş geçirdiğini söylüyor: "Ne özleyeceğim geçmiş, bütün arkadaşlarım ya öldü ya da İstanbul'a gitti, eskiden çok fakirlik çektik, çok zor zamanlar geçirdim, parasızlıkta bu çocukları okuttum o yüzden zordu o günler, pek özlediğim bir şey yok".

Bir başka köyde ise yaşlı bir kadın, köyünden dışarıda rahat edemediğini şu şekilde ifade ediyor:

Oralarda yabancı gibi hissediyorum. Rüyamda köyümü görüyorum. Çocuklar çok olmuş gidip yerleşmişler, onlar alışmış ama bura benim evimdir. Onlar yabancıdır. Ben oradaki gelinlerime diyemem 'kalk da çay koy' diye ama burası evim. Misafir gelecek, gelen benim misafirim. Geline derim kalk çay yap, yemek yap buralar bize serbest (68 yaşında kadın/Kotanlı).

Alan araştırmalarımız sırasında 65 yaşındaki eşine duvar örerken yardım eden ve bizimle sohbet eden bir kadın, 4 çocuğu olduğunu hepsini okuttuğunu ve büyükşehirli onların yüzünden gidip geldiğini söylerken "Oralar güzel ama ben orada kalamıyorum. Orada uyuyamıyorum, nefes alamıyorum. Bütün işlerimi kendim yapıyorum, evdeki işlerle ve hayvanlarla uğraşıyorum, benim köyüm bana her yerden güzel geliyor ama işte yalnızız, yalnızlık zor" demektedir (Tepeköy)

Karşılaşılan en büyük sorunlardan biri yalnızlık korkusudur. "Yaşlılık dönemindeki sağlık sorunları, ekonomik sorunlar ve eş kaybı bireylerin kendilerini güvencesiz hissetmelerine yol açmaktadır. Bu durum bireylerin kendilerini daha yalnız hissetmelerine neden olmaktadır" (Kapıkıran ve Acun Kapıkıran, 2016, s. 94).

Geleneğin taşıyıcısı olarak bilge, danışılan, deneyimli ve deneyiminden faydalanılması gereken kişi olan yaşlı, gelenekle modernin iç içe geçtiği gelişmekte olan toplumlarda gelenek ve modern arasında sıkışmıştır.

Toplumsal değişme, kuşakların birbirinden farklı toplumsallaşma süreçleri yaşamalarına, sosyal mesafenin giderek açılmasına neden olabilmekte bu durum ise kuşaklar arası çatışmayı, yaş ve yaşlı ayrımcılığını arttırabilmektedir (Özsel ve Güler, 2016, s. 32).

Sonuç

Kırsal alanda yaşlılık olgusuna ilişkin değerleri tespit etmek için Ardahan'ın köylerinde gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda özellikle kırsalda yaşlılık, bir değer olarak yaşlılık algısı, köy ve kent ayrımında yaşam ve köye aidiyet bağları üzerine önemli bulgulara ulaşılmıştır. Her canlının normal şartlar altında yaşaması beklenen bir dönem olan yaşlılık, içinde bulunulan coğrafyaya, yaşam standartlarına, merkezden uzaklığa göre değişmektedir. Bu kapsamda çalışmamızda, yaşlıların kendilerini nasıl tanımladıkları, yaşadıkları çevreye aidiyetleri, yaşamlarını idame ediş şekilleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında yaşlı nüfus terimi 65 yaş ve üzeri kişileri temsil etmiştir.

Kırsal yaşlısının yaşlılığı algılayış biçimi genel olarak sağlık problemlerinin ortaya çıkması, iş gücü kaybı, yakınlarını kaybetme, ailedeki rollerde değişim ve buna bağlı olarak statü kaybı ile birlikte kendini göstermektedir. Yaşanılan toplumdaki yaşlılıkla ilgili beklentiler, yaşlı bireylerin yaşlılığı nasıl deneyimlediklerini ve nasıl algıladıklarını etkilemektedir. "Toplumsal algı ve kabuller yaşlıların yaşlılık deneyimlerini doğrudan şekillendirmektedir" (Buz, 2015, s. 269).

Araştırmamızda yaşlılar genel olarak (çocukları büyük kentlere göç etmeyenler) geniş aile yapısı içinde yaşamlarını idame ettirmektedirler. Yaşlıların hiçbirinde boşanma görülmemiştir. Bu durum boşanma ve evliliğe ilişkin değer yargılarından kaynaklanmaktadır. Kültürel değerler boşanmayı desteklememekte ve kültürün bir üyesi olarak bireyler, boşanmaya karşı çıkmaktadırlar. Kırsal yaşlısında gündelik yaşam aktiviteleri ve sosyalleşme alanları genellikle kendi köylerinde yakın akraba ve komşuluk ilişkileri içerisinde gerçekleşmektedir. Köylerde "toplumsal yapının değişmesi, şartların farklılaşması ile gelenek ve görenekler değişim göstermiş ancak yok olmamıştır" (Alver vd., 2016, s. 67). Yaşlılar, köylerinden büyük şehirlerde yaşayan çocuklarının ya da yakınlarının yanlarına gitmek istememektedirler.

Sağlık problemleri olmayan 65 yaş üstü bireylerin genel olarak günlük ev içi işler ve bunun yanı sıra bahçe işlerini ve hayvancılıkla ilgili işleri de yaptıkları gözlenmiştir. Yaşlılar arasında özellikle torunların bakımı ve onlarla ilgilenme, çok yaygın olarak görülmektedir. Torunlar bakmak, onlarla ilgilenmek ve torun sevgisi yaşlı bireyleri yaşama bağlayan, kendilerini işe yarar hissettiren bir olgudur.

Kırsal yaşlısının en önemli motivasyon kaynağı, bildikleri, aşına oldukları, doğup büyüdükleri ve

çoğunun yaşamlarının büyük bölümünü geçirdiği, kimi zaman kısa süreliğine yakınlarını ziyaret etmek için ya da sağlık problemleri nedeniyle uzaklaşsalar da tekrar geri döndükleri köyleridir. Yaşlılar için köyleri, "zor zamanlarda problemlerini paylaşılabilecekleri yakınlarının bulunduğu ve daha da önemlisi rahatça gezebildikleri tanıdık toprakları"dır (Yel, 2006, s. 261). Yaşlılar için evleri ve çevrelerindeki insanlar çok önemlidir. Komşuluğun ve akrabalık ilişkilerinin onlar için ne kadar değerli bir durum olduğu, kırsal yaşlısının aktarımlarında görülmektedir

Giles (2008, s. 85), evi, temelde ekonomi ile ilişkisel bir birim olan haneden farklı olarak "memleket" ve "ulusal aidiyet" gibi kavrayışlara işaret edebilen; aynı zamanda içinde yaşanan yerleşkeye, haneye ya da aileye karşılık gelebilen bir kavramlar bileşiği olarak tanımlamaktadır. Bora'ya (2009, s. 72) göre ise ev, kültürün tamamında izi sürülebilir, kişinin "dış"a karşı tanımladığı ve kişinin kendisini de biçimlendiren "iç"tir. Alan araştırmalarımız sırasında kırsal yaşlısının ev, memleket ve aidiyet tanımlarında ev ve köyleri bir kimliğin ifadesi ve aidiyet olarak sunulmaktadır. Köylerinden başka yerde yaşamayı düşünmeyen, istemeyen ve oradan ayrılmamak için gerektiğinde çocuklarına direnç gösteren kırsal yaşlısı için köyleri ve evleri, yaşama bağlanma sebepleridir.

Her türlü zorluğa ve yaşlılıktan kaynaklı sağlık sorunları ile ilgili genel memnuniyetsizliğe rağmen kırsal yaşlısını memnun ve mutlu eden şeylerin başında doğup büyüdükleri ve bildikleri yerde yaşamlarını sürdürüyor olmaları gelmektedir. Kendi köylerinde, kapılarının önüne çıktıklarında; köylüleri tanımaları, komşuluk ilişkilerinin (bazı köylerde köyden kente göçle birlikte nispeten azalmasına rağmen) sürdürülebilmesi, geride anılar biriktirdikleri köylerinde ne de olsa kimseden kendilerine zarar gelmeyeceğini düşünmeleri gibi sebepler, kırsal yaşlısının memnuniyetini yaşam koşulları bağlamında artırmaktadır. En büyük korkuları, elden ayaktan düşmek ve yalnızlık olan yaşlılar, köy koşulları zor olsa bile kapının önüne çıkmakta zorlanmadıkları, havasını suyunu bildikleri (kendi ifadeleridir) köylerinde yaşamak istediklerini belirtmektedirler. Bazı yaşlılar köyden büyükşehirlere göç eden çocuklarının geri dönmelerini ve onlarla birlikte köylerinde yaşamak istediklerini ancak çocuklarının buna yanaşmadığını ifade etmişlerdir. Kırsal yaşlılığına ilişkin dikkat çekici sorunlardan bir diğeri ise; kırsal yaşlısının gittikçe artan bir şekilde yalnızlaşmasıdır. İç göç olarak tanımladığımız köyden kente göç olgusu, Ardahan genelinde ve yoğunlukla köylerde devam etmektedir. Göçle birlikte devam eden yalnızlaşma, kırsal yaşlısının yaşamı idame ediş şekillerini ve günlük yaşam pratiklerini değiştirmesinde önemli rol oynamaktadır. "Yalnızlık sosyal iyilik halinin temel belirleyicilerinden biridir... Yalnızlık, sosyal psikolojik açıdan sosyal ilişki ağlarının zayıflığından kaynaklanan rahatsız edici bir

durum olarak nitelenebilir” (Görgün Baran, 2016b, s. 79). Tüm bu yalnızlaşma sorunlarına rağmen kırsal yaşlısını yaşama bağlayan en önemli etken ise yaşadıkları, doğup büyüdükleri topraklarda yaşamlarını devam ettirmeleri ile sosyalleşme süreçlerini aile ve komşuluk ilişkileri bağlamında sürdürüyor olmalarıdır. Özellikle gündelik yaşam pratikleri içinde bildik, tanıdık kişilerle iletişim halinde olmaları onlara güven vermektedir. Yaptığımız alan araştırmaları sırasında yaşlılık, yaşlanma gibi kavramların, kendileri için ne anlama geldiği ve kırsal yaşlısında motivasyon kaynakları derinlemesine araştırılmıştır.

Kaynakça

- Alver, K. (2017a). Taşra halleri. K. Alver (Ed.) içinde, *Taşra halleri* (s. 9-25). Çizgi Kitabevi.
- Alver, K. (2017b). Narman çarşısı. K. Alver (Ed.) içinde, *Taşra halleri* (s. 277-305). Çizgi Kitabevi.
- Alver, K., Koyuncu, A., Aydemir, M., A., ve Çağlak, U. (2016). *Tepekent: Bir köyün kültürel dokusu*. Çizgi Kitabevi.
- Arpacı, F. (2016). Geçmişten günümüze yaşlılık. H. Ceylan (Ed.) içinde, *Yaşlılık sosyolojisi* (s. 1-19). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(7), 231-274. <https://doi.org/10.30803/adusobed.411797>
- Bernard, H. R. (1994). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches*. Sage Publication.
- Bora, A. (2009). Rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner. A. Alkan (Ed.) içinde, *Cins cins mekan* (s. 63-75). Varlık Yayınları.
- Bulut, M. (2016). Kültürel bağlamda yetişkinlik ve yaşlılık. H. Bacanlı ve Ş. Terzi (Ed.) içinde, *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi* (s. 393-417). Açılım Kitap.
- Bulut, M. (2019). *Göç, kimlik ve ritüel*. Gece Kitaplığı.
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 268-278. <https://doi.org/10.17755/esosder.89453>
- Danış, M. Z., ve Efe, F. (2016). Aktif yaşlanma. V. Kalıncara (Ed.) içinde, *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler 2* (s. 263-292). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demren, Ç. (2021). Gerontokrasi: Antropolojik bir yaklaşım. V. Kalıncara (Ed.) içinde, *Yaşlılık: Yeni yüzyılın gerçeği* (s. 337-352). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Durak, M. (2016). Yaşlılık döneminde psikososyal ve bilişsel gelişim. H. Bacanlı ve Ş. Terzi (Ed.) içinde, *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi* (s. 275-310). Açılım Kitap.
- Giles, V. (2008). Gendered violence in war: Reflections on transnationalist and comparative frameworks in militarized conflict zones. D. Indra (Ed.) içinde, *Engendering forced migration: Theory and practice* (s. 83-93). Berghahn Books. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt9qct28>
- Gökçek Karaca, N. (2019). Uluslararası ilke ve standartlar bağlamında yaşlı hakları ve sosyal hizmet uygulamaları. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), 255-274. <https://doi.org/10.32331/sgd.658637>

- Görgün Baran, A. (2016a). Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın toplumsal boyutu. V. Kalıncara (Ed.) içinde, *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler 2* (s. 105-125). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Görgün Baran, A. (2016b). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık. H. Ceylan (Ed.) içinde, *Yaşlılık sosyolojisi* (s. 77-97). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güler, Z., Güler, N., ve Özsel, D. (2016). Kırsal kesimde yaşlı kadın olmak. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 201-215. <https://doi.org/10.21733/ibad.63>
- Güreşçi, E. (2014). *Kırsal göç, tarım ve toplum üzerine köşede kalan yazılar*. Semerci Yayınları.
- Holly, L. (2016). *Antropolojinin akrabalık yaklaşımları* (Ç. Enneli, Çev.). Heretik Yayınları.
- İçli, G. (2016). Sosyal statü ve rol bağlamında yaşlılık. H. Ceylan (Ed.) içinde, *Yaşlılık sosyolojisi* (s. 41-60). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kalıncara, V. (2016). Nüfus Yaşlanması ve toplumsal boyutları. H. Ceylan (Ed.) içinde, *Yaşlılık sosyolojisi* (s. 21-40). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kalıncara, V., ve Arpacı, F. (2016). Yerinde yaşlanma. V. Kalıncara (Ed.) içinde, *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler* (s. 399-422). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kapıkıran, Ş., Acun Kapıkıran, N. (2016). Yaşlılık ve yalnızlık. V. Kalıncara (Ed.) içinde, *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler* (s. 79-104). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayınları.
- Özensel, E. (2017). Taşranın yetim çocuğu: Kır. K. Alver (Ed.) içinde, *Taşra halleri* (s. 9-25). Çizgi Kitabevi.
- Özgür, Ö., ve Sabbag, Ç. (2014). *Kırsal alanda yaşlılık: Adıyaman Samsat örneği*. SABEV Yayınları.
- Özsel, D., ve Güler Z. (2016). Siyasal düşüncede ve siyasi pratikte yurttaşlık- yaşlılık ilişkisi. V. Kalıncara (Ed.) içinde, *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler* (s. 21-41). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öztop, H., ve Şanlı Akkurt, S. (2016). Yaşlılıkta uyum sorunları, V. Kalıncara (Ed.) içinde, *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler* (s. 43-77). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Punch, K., F. (2020). *Sosyal araştırmalara giriş, nicel ve nitel yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi.
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık sosyolojisi: Yaşlılığın toplumsal yörüngeleri*. Dora Yayıncılık.
- Yel, A. M. (2006). *Fatima: Portekiz’de bir Hristiyan Hac merkezinin kültürel antropolojik analizi*. Kaknüs Yayınları.

2022. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hükümleri ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makedir.